

Jędrzej Leśniewski

BIBLIOTEKA A NOWE ZASADY FINANSOWANIA NAUKI W POLSCE

Wstęp

„Finansowanie projakościowe, lepsze wykorzystanie potencjału badawczego i dydaktycznego, integracja z otoczeniem społeczno-gospodarczym, stworzenie mechanizmu wyłaniania krajowych naukowych ośrodków wiodących, umożliwienie zmian w ustroju uczelni publicznej, optymalizacja sposobu funkcjonowania organizacji przedstawicielskich i kontrolnych, lepsze przygotowanie absolwentów do potrzeb rynku pracy, upodmiotowienie studentów i dbałość o ich prawa” [Uzasadnienie Projektu z 30 lipca..., <http://nauka.gov.pl>] – to tylko niektóre argumenty uzasadniające mnogość zmian legislacyjnych w związku z reformą szkolnictwa wyższego w Polsce. Głównym powodem dokonanych oraz zamierzonych zmian jest dążenie do podniesienia jakości oraz efektywności kształcenia na poziomie uniwersyteckim. Celem zmian jest sprawne uczestnictwo w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego oraz – w związku z określonymi wskaźnikami demograficznymi – budowanie konkurencyjności polskiego szkolnictwa wyższego na arenie międzynarodowej [www.ehea.info/]. Zanim jednak zostanie uchwalone nowe prawo o szkolnictwie wyższym, będą już obowiązywały nowe uregulowania ustawowe, bezpośrednio wpływające na kształt polskiej nauki. Są to: ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki [Ustawa, DzU 2010.96.615], ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju [Ustawa, DzU 2010.96.616], ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Nauki [Ustawa, DzU 2010.96.617], ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych [Ustawa, DzU 2010.96.618], ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk [Ustawa, DzU 2010.96.619], wchodzące w życie – co do zasady¹ – z dniem 1.10.2010.

¹ Wymienione w zdaniu ustawy wchodzi w życie wg ustaleń Ustawy z dnia 20 kwietnia 2010 roku. Przepisy wprowadzające ustawy reformujące system nauki [DzU 2010.96.620].

Biblioteka jako instytucja

„Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego” [Ustawa, DzU 1997.85.539, art. 3]. Elementem niezbędnym do prawidłowego funkcjonowania uczelni wyższej czy szerzej – ośrodka akademickiego jest biblioteka. W polskim prawie nie istnieje definicja biblioteki. Termin *instytucja*, którym zwykło się posługiwać celem opisanie biblioteki jako zorganizowanej formy działalności w postaci gromadzenia, przechowywania i udostępniania materiałów bibliotecznych, należy skojarzyć z jego socjologicznym wydźwiękiem, odmiennym od prawniczego rozumienia słowa *instytucja*. Socjologiczne rozumienie *instytucji* wprowadzone zostało do szerokiego użycia przez Herberta Spencera, który postrzegał ten typ działalności jako pozwalający dokonać się przystosowaniu niespołecznego z natury człowieka do naturalnego stanu współpracy ze społeczeństwem². Instytucja wg Spencera to trwały element ładu społecznego, uregulowana i usankcjonowana forma działalności czy wreszcie – co najogólniej oddaje charakter biblioteki – wybrane organizacje formalne pełniące w społeczeństwie określone funkcje.

Instytucja kultury, którą jest biblioteka, ma określone funkcje społeczne narzucone przez ustawodawcę. Przyjęto w literaturze przedmiotowo wyodrębnić prawo biblioteczne jako zbiór przepisów sytuowanych w najróżniejszych aktach normatywnych – od ustawy zasadniczej aż po listy okólne o zasięgu resortowym – odnoszących się w zakresie regulacji do spraw wyłącznie bibliotecznych. Prawo biblioteczne stanowi w swoim charakterze prawo konstruktywne, pozbawione jednak niemalże zupełnie funkcji sankcjonującej [Zarzębski 1991, s. 10-11]. Do wyjątków potwierdzających regułę można zaliczyć zapis ustawowy o zagrożeniu karą grzywny za niedopełnienie ustawowego obowiązku przekazania przez wydawców egzemplarza obowiązkowego odpowiednim bibliotekom³. Rozszerzenie objętościowe bibliotek cyfrowych i łatwy do nich dostęp, będące skutkiem pracy głównie bibliotekarzy i informatyków, powoduje wzrost zainteresowania tą formą realizacji misji bibliotek. Misja zapisana w prawie pozostaje niezmienna, tak jak niezmienny pozostaje sens edukacji, zdobywania wiedzy. Współczesna rzeczywistość społeczno-ekonomiczna powoduje z jednej strony potrzebę

² Herbert Spencer – angielski filozof i socjolog. Por.: <http://www.iep.utm.edu/spencer/> [dostęp 28.10.2010] i <http://plato.stanford.edu/entries/spencer/> [dostęp 28.10.2010].

³ „Kto uchyla się od obowiązku przekazania uprawnionej bibliotece lub FilMOTECE Narodowej w Warszawie egzemplarza obowiązkowego, podlega karze grzywny” art. 8.1 Ustawy z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych [DzU 1996.152.722].

szybszego dotarcia do informacji, z drugiej zaś łatwość wprowadzania informacji do obiegu i swego rodzaju swawola wprowadzających skutkują szumem informacyjnym, z którego trudno wybrać informację trafną, oczekiwaną.

W literaturze od lat podejmuje się próby wyznaczenia czynników decydujących o charakterze naukowym biblioteki [Łoś 1980, s. 6-8]⁴. Przyjęto uważać, że do takowych należy zaliczyć przede wszystkim księgozbiór biblioteczny i jego naukowy charakter, krąg użytkowników i personel biblioteczny [Łoś 1980, s. 7 i 8]. Kolejność – właściwa dla ery preelektronicznej, w dobie zmiany form komunikacji, wymaga zupełnego odwrócenia, a przynajmniej wyciągnięcia na pierwsze miejsce personelu bibliotecznego. Biblioteka naukowa to biblioteka charakteryzująca się specyficznymi – odróżniającymi ją od bibliotek powszechnych, publicznych – właściwościami, wśród których należy wymienić przede wszystkim pewność informacji dostarczanej zainteresowanym. W czasach, w których informacja jest dostępna dzięki technologii w dowolnym niemalże miejscu na świecie, to nie sama wiedza (informacja) stanowi o sukcesie instytucji bibliotecznej. Tak zwany naukowy księgozbiór można w pierwszej dekadzie XXI w. skompletować na dysku dowolnego niemalże komputera z dostępem do Internetu. Do rangi oczywistości pretenduje stwierdzenie o potrzebie opracowania i selekcji ogromu informacji naprawdę rzeczowych i relewantnych do zapytania poszukującego. Takiego opracowania – wyboru spośród trudno policzalnych dziś źródeł informacji – dokonać może pracownik informacji, bibliotekarz posiadający umysłowe, ale oczywiście i techniczne, narzędzia do realizacji potrzeb czytelnika, a raczej użytkownika biblioteki. Kapitał intelektualny – ludzki, poddawany nieustannemu procesowi edukacyjnemu, współstanowi o naukowym charakterze biblioteki w stopniu przeważającym. Należy zwrócić uwagę, że oprócz najpopularniejszego rozumienia zwrotu „biblioteka naukowa” – oznaczającego biblioteki uczelniane – występują również biblioteki o charakterze naukowym, związane organizacyjnie z instytucjami niebędącymi ośrodkami uniwersyteckimi, ośrodkami *stricte* badawczymi [Łoś 1980, s. 106]. Zaznaczyć należy, że niniejszy tekst zogniskowany jest na bibliotekach o charakterze naukowym, związanych z instytucjami uczelni publicznych i kwestiach związanych z prawnym aspektem ich funkcjonowania, przy szczególnym nacisku na zmiany dokonywane w zakresie ich finansowania.

⁴ Autor przytacza m.in. opinie A. Łysakowskiego i P. Rybickiego na temat bibliotek – również tam źródła zamieszczonych opinii.

Biblioteka a informacja

Warto zwrócić uwagę na dwa podstawowe wymiary działalności biblioteki. Pierwszy stanowi pozyskiwanie informacji z zewnątrz, z istniejących w innych regionach instytucji badawczych i/lub naukowych. W czasach przed powszechną komputeryzacją i tanim dostępem do Internetu to biblioteka – dzięki dotacjom z budżetu państwa i zgodzie na kontakty międzynarodowe – mogła dokonywać zakupów i pozyskiwać informacje. Sytuacja taka powodowała, że zawodowa, bibliotekarska kontrola jakości następowała już w momencie pozyskania dokumentów bibliotecznych. Drugim wymiarem pozostaje do dziś udostępnianie informacji – obecnie poddawanej szczególnej kontroli najczęściej dopiero przed jej udostępnieniem. Łatwość dostępu do informacji, a dalej – do wiedzy, zapewniona przez popularność nowych środków jej przekazu, powoduje, że wzrasta zagrożenie szumem informacyjnym oraz pozyskaniem informacji niepewnej co do źródeł. Niemal każdy może zdobyć informację czy książkę – jedynym prawdopodobnie ograniczeniem są tu środki finansowe. Rola biblioteki wzrasta w kontekście zapewnienia użytkownikom dostępu do informacji pewnej, informacji wysokiej jakości, czyli z potwierdzonych, wiarygodnych źródeł. W literaturze podkreśla się, że bez względu na ustrój polityczny, okoliczności historyczne czy historyczno-gospodarcze, tworząc prawo biblioteczne, stawiano za cel przede wszystkim rozwój bibliotek oraz zapewnienie bibliotekom warunków rozwoju w kierunku najlepszego możliwego zapewnienia realizacji potrzeb czytelniczych [Zarzębski 1991, s. 19]. Należy przyjąć, że socjologicznie instytucjonalny kształt został nadany bibliotece jednak przez prawo, dookreślające formę realizacji jej społecznych funkcji.

Prawne uwarunkowania funkcjonowania biblioteki naukowej

Ustawa z roku 1968 tworzyła spójną prawną konstrukcję instytucji bibliotecznej [Howorka 2010, s. 70 i nast.] – od określenia przedmiotowego biblioteki, jej form organizacyjnych i typologii, aż po umiejscowienie w systemie organizacyjnym ogółu instytucji o charakterze publicznym. Istotne, że ustawa ta regulowała również kwestię biblioteczną w jej podmiotowym wymiarze, traktując o „pracownikach, zatrudnionych na stanowiskach bibliotekarskich, tworzących zawodową grupę bibliotekarzy” [Ustawa, DzU 1968.12.63, art. 29.1], a także o innych pracownikach bibliotek. Równie istotne jest, że wspomniany dokument ustanawia

mocą art. 12.1⁵ ogólnokrajową sieć biblioteczną, nadając jej w zapisach następujących artykułów rozdziału 13 (w całości poświęconego krajowej sieci bibliotecznej) określony kształt i zasady z niej korzystania. Zarzębski [1991, s. 51] zaznacza, że realizacja zapisów ustawy doprowadziła do wydania ponad dwudziestu aktów wykonawczych. Nieuchronnie nasuwający się zarzut odsyłaczowego charakteru ustawy bibliotecznej z 1968 r. należy tłumaczyć historyczno-politycznymi uwarunkowaniami czasów, w których pracował zespół przygotowujący ustawę, bogaty w doświadczenie walki o ustawę od czasów zdezaktualizowanego, głównie wskutek zmian politycznych, dekretu z 1946 roku. Ogólny a konkretny charakter tej ustawy pozwolił funkcjonować jej samej, jak i instytucji, której została poświęcona, zarówno w okresie stanu wojennego w latach 1981-1983, jak i przemian ustrojowych przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Dla pełnego obrazu instytucji bibliotecznej jako organizacji służebnej, pomocnej w kształceniu również poprzez udostępnianie informacji, należy wspomnieć Uchwałę nr 35 Rady Ministrów z dnia 12 lutego 1971 r. w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej [Uchwała, M.P. 1971.14.104] stworzoną „celem zapewnienia planowego rozwoju działalności w dziedzinie informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej oraz efektywnego jej wykorzystywania w gospodarce narodowej” [Uchwała, M.P. 1971.14.104]. Warto nadmienić, że uchwała ta definiuje działalność informacyjną, określając jej mianem następujące działania: „1) gromadzenie, opracowywanie, przetwarzanie i udostępnianie pierwotnych, wtórnych i pochodnych materiałów informacyjnych o stanie i kierunkach rozwoju nauki, techniki i ekonomiki w kraju i za granicą, 2) upowszechnianie i popularyzowanie osiągnięć w zakresie nauki, techniki i ekonomiki” [Uchwała, M.P. 1971.14.104]. Rozdzielność, uchodząca w drugiej połowie XX wieku za słuszną, a mająca na celu odróżnienie funkcji *stricte* bibliotecznej od tzw. działalności informacyjnej, w czasach obecnych zupełnie traci swój sens. Dowodem tego jest nie tylko połączenie realizacji tych dwu funkcji w jednej instytucji bibliotecznej, ale również spotykane w czasach obecnych działania w obszarze finansowania nowych ośrodków biblioteczno-informacyjnych, gdzie to działalność informacyjna o znaczeniu ekonomicznym stanowi o powodzeniu w ubieganiu się o finansowanie bibliotecznych inwestycji⁶. Można zaryzykować

⁵ „Biblioteki państwowe i biblioteki Polskiej Akademii Nauk i jej placówek, do których stosuje się przepisy ustawy, stanowią ogólnokrajową sieć biblioteczną”. Ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach, DzU 1968.12.63, art. 12.1.

⁶ Przykładem jest Dolnośląskie Centrum Informacji Naukowej i Ekonomicznej, powstające obecnie we Wrocławiu. Por.: [Żmigrodzka 2009].

twierdzenie o powrocie koncepcji biblioteki tematycznej, opierającej się na bibliotece fachowej z mocną modyfikacją grupy docelowej.

Przybliżając specyfikę polskich bibliotek naukowych, należy stwierdzić, że ich sytuacja prawna niemalże od zawsze wiąże się z kwestią ustawodawstwa dotyczącego szkolnictwa/edukacji w ogóle. W polskim prawie – współcześnie obowiązującym – bibliotekom naukowym został poświęcony przede wszystkim rozdział 6 Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. Rozdział ten zawiera zapis artykułu 21 ustawy w brzmieniu:

„1. Biblioteki naukowe:

1) służą potrzebom nauki i kształcenia, zapewniając dostęp do materiałów bibliotecznych i zasobów informacyjnych niezbędnych do prowadzenia prac naukowo-badawczych oraz zawierających wyniki badań naukowych,

2) prowadzą działalność naukowo-badawczą w zakresie bibliotekoznawstwa i dziedzin pokrewnych, a także w zakresie obsługiwanych przez nie dziedzin nauki.

2. Do bibliotek naukowych należą:

1) Biblioteka Narodowa,

2) biblioteki, których organizatorami są szkoły wyższe,

3) biblioteki, których organizatorem jest Polska Akademia Nauk,

4) biblioteki, których organizatorami są jednostki badawczo-rozwojowe,

5) inne biblioteki.

3. Wykaz bibliotek naukowych prowadzi Biblioteka Narodowa.

4. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, zasady i tryb zaliczania bibliotek, o których mowa w ust. 2 pkt 5, do bibliotek naukowych oraz ustali ich wykaz” [Ustawa, DzU 1997.85.539].

Wspomniane w ustawie rozporządzenie ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego [Rozporządzenie, DzU 1998.44.269] faktycznie stanowi o rozszerzaniu katalogu bibliotek naukowych o te, które niekoniecznie kojarzone są w rozumieniu podstawowym z bibliotekami o takim charakterze. Wśród bibliotek zaliczonych mocą rozporządzenia [Rozporządzenie, DzU 1998.44.269] do naukowych największą grupę stanowią biblioteki wybranych bibliotek wojewódzkich i publicznych miejskich. Szczególnie istotne są dwa zapisy wspomnianego rozporządzenia. Pierwszy – zawarty w § 1 – określa grupę bibliotek, które mogą być brane pod uwagę w ewentualnym zaliczeniu w poczet bibliotek naukowych. Drugi zapis – wyrażony w § 2 – wymienia cechy, jakie winna spełniać biblioteka pretendująca do miana naukowej. Pierwszy zapis

traktuje o bibliotekach „prowadzących i koordynujących prace badawcze, badawczo-rozwojowe w zakresie bibliotekoznawstwa, informacji naukowej i dziedzin pokrewnych, a także obsługiwanych przez te biblioteki dziedzin gospodarki narodowej i życia społecznego” [Rozporządzenie, DzU 1998.44.269]. Drugi zapis – w brzmieniu:

„Przy zaliczaniu biblioteki do bibliotek naukowych uwzględnia się:

- 1) działalność merytoryczną i dokonania biblioteki w zakresie:
 - a) prowadzenia i koordynowania prac badawczych, badawczo-rozwojowych w zakresie bibliotekoznawstwa, informacji naukowej i dziedzin pokrewnych oraz obsługiwanych przez bibliotekę dziedzin kultury, nauki, techniki i przygotowania ich wyników do wdrożenia,
 - b) zapewniania dostępu do zasobów informacyjnych krajowych i zagranicznych kadrze naukowej,
 - c) opracowywania i wydawania własnych publikacji naukowych, dokumentacyjnych, unifikacyjnych, bibliograficznych,
 - d) prowadzenia działalności dydaktycznej, metodycznej w zakresie kształcenia i doskonalenia kadr naukowych,
 - e) gromadzenia dokumentów publikowanych i rękopiśmiennych, zapisanych na nośnikach elektronicznych z zakresu kultury, nauki, techniki, dziedzin nauki obsługiwanych przez bibliotekę;
- 2) warunki organizacyjne i kadrowe biblioteki w zakresie:
 - a) zatrudnienia pracowników o odpowiednim przygotowaniu zawodowym i kwalifikacjach naukowych,
 - b) wykazania się infrastrukturą techniczną, informacyjną oraz warunkami materialnymi zapewniającymi możliwość kontynuowania prac naukowych”

jest kluczowy dla rozumienia idei biblioteki naukowej tak, jak rozumie ją polski ustawodawca. Sytuację prawną bibliotek naukowych współregulują również ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej [Ustawa, DzU 1991.114.493] (głównie w aspekcie bibliotek tzw. publicznych) oraz Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym [Ustawa, DzU 2005.164.1365] (głównie w aspekcie bibliotek naukowych) wraz z Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 21 sierpnia 2006 r. w sprawie kandydatów na dyplomowanego bibliotekarza oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej [Rozporządzenie, DzU 2006.155.1112], a także – wchodząca w życie z początkiem roku akademickiego 2010/2011 – Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki [Ustawa, DzU 2010.96.615], która zastąpi obecnie obowiązującą Usta-

wę z dnia 8 października 2004 r. o zasadach finansowania nauki [Ustawa, DzU 2004.238.2390].

Funkcje i zadania bibliotek pośrednio opisane zostały już na poziomie ustawy zasadniczej Rzeczypospolitej Polskiej. Wnioskować można, że to m.in. do bibliotek należy realizacja zapisów m.in. 5⁷, 6⁸, czy 73⁹ artykułu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. [Ustawa, DzU 1997.78.483] [Kowalska 2009a, s. 11]. Podobnie w ustawie z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym wymienia się „upowszechnianie i pomnażanie osiągnięć nauki, kultury narodowej i techniki, w tym poprzez gromadzenie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych i informacyjnych” [Ustawa, DzU 2005.164.1365, art. 13. ust. 1. pkt 5] wśród podstawowych zadań uczelni wyższych prowadzących studia na poziomie wyższym niż licencjat. Najważniejszym, z punktu widzenia bibliotek, zapisem omawianej ustawy, jest zapis art. 88. ust. 1 w brzmieniu „W uczelni działa system biblioteczno-informacyjny, którego podstawę stanowi biblioteka. Organizację i funkcjonowanie systemu biblioteczno-informacyjnego uczelni, w tym zasady korzystania z niego przez osoby niebędące pracownikami, doktorantami lub studentami uczelni, określa statut” [Ustawa, DzU 2005.164.1365, art. 88.1]. W tym miejscu należy odwołać się do – postulowanej w literaturze – potrzeby solidnej realizacji punktu 4 art. 14 ustawy o bibliotekach¹⁰, zgodnie z którym regulamin biblioteki stanowi jedno z najistotniejszych narzędzi ochrony materiałów bibliotecznych. To właśnie regulamin kształtuje precyzyjnie stosunki między czytelnikiem a biblioteką.

„Regulamin ten powinien spełniać (poza innymi) dwa podstawowe zadania:

1) zapewnić czytelnikowi dostęp do dzieła, stosownie do art. 3 ust. 2 ustawy o bibliotekach, w warunkach zapewniających odpowiednie bezpieczeństwo materiałów bibliotecznych,

⁷ „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. [DzU 1997.78.483 z późn. zm., art. 5].

⁸ „1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”, tamże, art. 6. ust. 1.

⁹ „Każdemu zapewnia się wolności twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury”, tamże, art. 73.

¹⁰ „Zasady i warunki korzystania z biblioteki określa regulamin nadany przez jej dyrektora (kierownika)” Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach” [DzU 1997.85.539, art. 14, pkt 4].

2) otoczyć szczególną ochroną znajdujące się w bibliotece najcenniejsze dzieła, wchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego, stosownie do art. 6 powołanej ustawy” [Howorka 1999, s. 7].

Regulamin biblioteki jest wymiernym obrazem kompromisu pomiędzy potrzebami użytkownika a ochroną materiałów bibliecznych. Wiążący charakter regulaminu zawdzięcza zapisowi ustawowemu nadającemu mu kluczową rolę w kształtowaniu relacji instytucji bibliecznej i użytkownika. Ustawodawca, pozostawiając podmiotom kierującym biblioteką możliwość kreowania regulaminu zgodnie z potrzebami właściwymi dla określonej, zindywidualizowanej biblioteki, dał wyraz uniwersalistycznego rozumienia koncepcji ustawy bibliecznej.

Biblioteka a prawo własności intelektualnej

Biblioteka jest miejscem, w którym wykorzystuje się ograniczenia monopolu autorskiego w sposób bardzo szeroki. Następuje wkroczenie w monopol autorski na skalę – prawdopodobnie – najszerszą ze znanych polskiej ustawie prawn-autorskiej. Zjawisko to warunkowane jest interakcją między ustawą zasadniczą a aktami niższego rzędu, takimi jak ustawa prawo o szkolnictwie wyższym czy ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Konstytucja, jako akt wyższego rzędu, zapewnia – zapisem art. 6 oraz 73 [Kowalska 2009a, s. 11] – dostęp do dóbr kultury, jakimi niewątpliwie pozostają materiały biblieczne, a także możliwość prowadzenia badań naukowych. Prawo autorskie, zapisem art. 28¹¹, jak przywołano powyżej, jest z kolei gwarantem nieograniczonej praktycznie możliwości korzystania z przywołanych konstytucyjnych praw i wolności poprzez instytucję biblioteczną. Fakt ten obliuguje do wyjątkowo precyzyjnego konstruowania kontraktu zawieranego między użytkownikiem biblioteki a samą instytucją. Kwestia regulaminu (zwanego także regulaminem zakładowym [Howorka 2010, s. 178]) jest kwestią dokumentu, którego stworzenie i wykonywanie wynika z obowiązku ustawowego, ale przede wszystkim jest narzędziem pozwalającym na zabezpieczenie zbiorów bibliecznych przed nieuprawnionym użyciem, a także narzędziem ewentualnej obrony przed zarzutem naruszeń prawa własności intelektualnej.

¹¹ „Biblioteki, archiwa i szkoły mogą: 1) udostępniać nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych; 2) sporządzać lub zlecać sporządzanie egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów; 3) udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek”, Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych [DzU 1994.24.83, art. 28].

Prawo statuuje zadania bibliotek, ale także dostarcza możliwości ich realizacji w zgodzie z obowiązującym porządkiem prawnym. Dwoma podstawowymi zakresami uregulowań umożliwiającymi realizację ustawowej misji bibliotek jest zakres prawa własności intelektualnej oraz zakres regulacji, związane z finansowaniem działalności bibliotek. Gałąź prawa cywilnego w postaci prawa własności intelektualnej stanowi podstawę pozwalającą bibliotekom na nieodpłatne udostępnianie materiałów bibliotecznych poprzez ustanowienie przywileju bibliotecznego. Przywilej ten jest jednym z ograniczeń majątkowych praw autorskich. Autorom przysługują prawa osobiste o charakterze niezbywalnym¹² oraz prawa majątkowe – przenaszalne – posiadające kluczowe znaczenie finansowe. Majątkowe prawa autorskie zostały zapisane w art. 17¹³ ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych [Ustawa, DzU 1994.24.83]. Ich koncepcja opiera się na cywilistycznej koncepcji prawa własności [Barta i in., 2005, s. 247], co nieraz implikuje błędne równanie prawa własności intelektualnej z prawem własności rzeczy. Znaczenie ekonomiczne majątkowych praw autorskich powoduje, że stanowią one część majątku osoby uprawnionej. Celem zapewnienia równowagi między interesem jednostki w osobie podmiotu uprawnionego z ich tytułu a społeczną potrzebą dostępu do informacji czy utworów – monopol autorski poddano ograniczeniom. Pierwszym typem ograniczenia jest dozwolony użytek prywatny (osobisty), pozwalający na bezpłatne korzystanie we własnym zakresie, ewentualnie w gronie osób pozostających w stosunku towarzyskim, z wybranych kategorii utworów rozpowszechnionych [Golat 2008, s. 83]. Drugim typem ograniczeń jest instytucja dozwolonego użytku publicznego. Dla bibliotek największe znaczenie ma art. 28 prawa autorskiego *expressis verbis* traktujący o prawie bibliotek do nieodpłatnego udostępniania utworów rozpowszechnionych, a także o udostępnianiu zbiorów „dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (ter-

¹² „Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i nie podlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem, a w szczególności prawo do: 1) autorstwa utworu; Orzeczenia [1]2) oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo; Orzeczenia [2]3) nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania; 4) decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności; 5) nadzoru nad sposobem korzystania z utworu”, Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych [DzU 1994.24.83, art. 16].

¹³ „Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórcy przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu”, tamże, art. 17.

minali) znajdujących się na terenie tych jednostek” [Ustawa, DzU 1994.24.83]. W ostatnim przywołanym zapisie pojawia się bardzo istotna z punktu widzenia nowoczesnej biblioteki możliwość korzystania z zasobów, m.in. baz danych udostępnionych na komputerach bibliotek. Ustawa jasno stanowi, że zbiory można udostępniać w celach badawczych lub poznawczych, nie wspomina zaś o celach zarobkowych. Przywilej biblioteczny i inne potrzebne w realizacji misji bibliotek zapisy ustawy prawnoautorskiej dają się dość łatwo, przy zachowaniu staranności interpretacyjnej, stosować w codziennej praktyce. Dzięki dostosowaniu polskiego prawa autorskiego do ogólnoświatowych konwencji¹⁴ oraz ustawodawstwa Unii Europejskiej spełnia ono swoją funkcję ochrony wypracowanego kompromisu między interesami autorów (lub innych uprawnionych podmiotów) a potrzebami informacyjnymi społeczeństwa.

Nowe zasady finansowania działalności biblioteki

W obszarze finansowania bibliotek naukowych najistotniejszym aktem prawnym – z tytułu pozostawania większości tych bibliotek w strukturze szkół wyższych – jest Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki [Ustawa, DzU 2010.96.615], wchodząca w życie z dniem 1. października 2010 roku. Ustawa ta powstała w odpowiedzi na regulacje systemu finansowania nauki w Polsce wg Ustawy z dnia 8 października 2004 r. o zasadach finansowania nauki [Ustawa, DzU 2004.238.2390], a także na całościową potrzebę zmiany kształtu polskiej nauki, której zarzuca się „brak mechanizmów pro jakościowych w systemie finansowania, niski stopień umiędzynarodowienia studiów, niewłaściwą strukturę kierunków kształcenia, skomplikowaną ścieżkę kariery naukowej, słabe powiązanie uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym” [Uzasadnienie rządowego projektu ..., druk sejmowy nr 1637]. Skutkiem niedomagań polskiej nauki jej udział w nauce ogólnoświatowej jest znikomy. Równie niemożliwe jest pozytywna ocena udziału polskich młodych naukowców w konkursach Europejskiej Rady Badań. Wnioski polskich młodych naukowców w obszarze badań poznawczych zostały wyprzedzone przez wnioski autorstwa młodych ludzi nauki m.in. z Czech i Węgier. Przydatność publikacji jednostek naukowych w praktyce gospodarczej nie przekracza 15% ogółu¹⁵. Nowa ustawa opiera swój planowany sukces m.in.

¹⁴ Między innymi Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych, http://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/trtdocs_wo001.html [dostęp 15.09.2010].

¹⁵ „Udział polskich prac w puli cytowań prac naukowych (ok. 0,5%), stosowaniu norm systemu zarządzania jakością oraz zgłaszaniu przez rezydentów wniosków patentowych (po 0,3%)

na przeniesieniu znacznej części ciężaru decyzyjnego w sprawach finansowania nauki z ministra ds. nauki na Narodowe Centrum Badań i Rozwoju oraz Narodowe Centrum Nauki. Obie instytucje będą zajmowały się rozdziałem środków na naukę w Polsce. Co za tym idzie, pojawiają się wątpliwości co do celowości tworzenia dwu odrębnych instytucji zajmujących się bardzo podobnymi kwestiami. W związku z tym, że zarówno opis ustawy o zasadach finansowania nauki, jak i wspomnienie o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju (dalej: NCBiR) oraz Narodowym Centrum Nauki (dalej: NCN) opierają się w chwili obecnej na czysto teoretycznych założeniach ustawy, która jeszcze nie weszła w życie, najrozsądniejsze wydaje się przytoczenie argumentów przywołanych przez twórców projektu w fazie uzasadnienia projektu. Jakakolwiek ocena realnej celowości powołania tych dwu instytucji będzie możliwa w kilka lat po ich utworzeniu, kiedy finansowane ich decyzją badania naukowe zostaną poddane weryfikacji międzynarodowej, chociażby przez przyjęcie lub odrzucenie w konkursach unijnych. Na chwilę obecną w uzasadnieniu można przeczytać, że:

„1. **Inny jest przedmiot finansowanych badań.** NCBiR zarządza i finansuje badania o charakterze stosowanym oraz z Krajowego Programu Badań. Natomiast Narodowe Centrum Nauki zarządza i finansuje badania o charakterze podstawowym i wszystkie te, które nie wchodzą w zakres właściwości NCBiR. Ustawa wprowadza przepis zapobiegający sporom kompetencyjnym między NCN a NCBiR.

2. **Inny stopień nadzoru Ministra nad NCN i NCBiR.** NCN będzie posiadać znaczną autonomię. Środowisko naukowe będzie miało znaczny wpływ na sposób wyboru kluczowego organu, jakim jest Rada Centrum, a przez to na kierunki rozwoju poszczególnych dziedzin nauki. NCN, nie wymaga więc tak ścisłego nadzoru jak NCBiR, które zarządza i finansuje strategiczne programy badawcze oraz z Krajowego Programu Badań uchwalanego przez Rząd.

3. **Inne są metody pracy Narodowego Centrum Nauki i NCBiR.** Przy podejmowaniu rozstrzygnięć o finansowaniu badań ważną rolę w NCN pełnią Koordynatorzy Dyscyplin, których istnienia nie przewiduje ustawa o NCBiR.

4. **Inny jest skład rad uchwalających programy badawcze.** W skład Rady Narodowego Centrum Nauki wchodzi tylko przedstawiciele środowiska naukowego, natomiast Rada NCBiR składa się z przedstawicieli nauki, sektora gospodarczego i administracji rządowej” [Uzasadnienie komisyjnego projektu ..., druk

jest bardzo niski. Jeszcze niższy jest udział polskich autorów w grupie najwyższej cytowanych publikacji (dwóch na cztery tysiące), oraz udział w światowej puli tzw. patentów triady – ok. 0,02% (w 2005 r.)” – [Uzasadnienie rządowego projektu ..., druk sejmowy nr 1637].

sejmowy nr 1588]. Z przytoczonej argumentacji faktycznie wynika, iż powołanie dwu niemalże niezależnych instytucji może mieć pozytywny wpływ na naukę w Polsce. W całym mechanizmie napędowym nauki, poddawany gruntownej reorganizacji, położono ogromny nacisk na zmotywowanie zarówno osób zarządzających jednostkami naukowymi, jak i osób bezpośrednio tworzących naukę. Miejszem, w którym dochodzi do spotkania interesów finansowanych i finansujących, może być biblioteka. Nowoczesna biblioteka jest instytucją, w której dochodzi do gromadzenia i opracowania wartościowych zbiorów, ale przede wszystkim do ich udostępnienia dwóm, co do zasady, grupom użytkowników. Pierwszą stanowią ludzie nauki w tradycyjnym rozumieniu, czyli studenci, dydaktycy, badacze, nieco generalizując – teoretycy. Drugą – dotychczas niewielką, prawdopodobnie ze względu na niską społeczną świadomość dostępności bibliotek uczelnianych, jest grupa praktyków. Istotne jest zauważenie, że coraz częściej ludzie nie pozostający na co dzień w kontakcie z uczelniami, jednostkami badawczymi, chcą mieć świadomość, na co wydaje się pieniądze z odprowadzanych przez nich podatków. W dobie pewnych trudności ekonomicznych, społecznych, z jakimi spotyka się człowiek współczesny, informacja o tym, że pieniądze z podatków poprzez rozdział budżetu drogą dotacji ministerialnych wydawane są na naukę, może przynieść dwojaki skutek. W gorszym scenariuszu jest to oburzenie społeczeństwa, które często potrzebowałoby funduszy na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych. Drugim, optymistycznym wariantem scenariusza jest wskazanie – poprzez sposobność praktycznego wykorzystania wiedzy – możliwości wykorzystania sfinansowanych badań i szeroko pojętej nauki do własnych celów poprawy jakości życia. Oczywiście, że jest to proces trudny i długotrwały. Wydaje się jednak, że przy dokonującej się zmianie wizerunku współczesnych bibliotek, kojarzonych dotychczas z regałami pełnymi zakurzonych, często nieaktualnych już książek, na dynamiczne centra informacji służące każdemu zainteresowanemu – proces ten należy uznać za celowy. Coraz częstsze wskazywanie na biblioteki uczelniane jako na ośrodki informacji – ekonomicznej, patentowej, tzw. europejskiej – stwarza szansę akceptacji społecznej dla rozwoju bibliotek z jednej strony, a także możliwość praktycznego wykorzystania ich zasobów z drugiej. Opiszana sytuacja pozwoli na podniesienie pozycji biblioteki i sieci biblioteczno-informacyjnej w strukturze uczelni, a dalej na odpowiednie jej randze finansowanie, zgodne z założeniami nowej ustawy o zasadach finansowania nauki. Głównym zamierzeniem ustawodawcy – wynikającym z lektury wspomnianej ustawy i uzasadnień – jest zmotywowanie polskich naukowców do przeniesienia swoich badań w obszary, w którym wyniki ich pracy mogą zna-

leżć praktyczne zastosowanie. Wymieniana w literaturze potrzeba współpracy świata nauki z sektorem gospodarczym wydaje się oczywista. Pewnym problemem może być tu natychmiastowa niemalże konfrontacja wyników badań nie z kolejnymi opiniami teoretycznymi osób z większym doświadczeniem i starszych stopniem naukowym, ale z nieubłaganą praktyką.

Z punktu widzenia nowej ustawy o zasadach finansowania nauki należy zauważyć, że nie wpływa ona znacząco na realizację zadań (w obszarze nauki) finansowanych z tzw. środków unijnych, pozostawiając kryteria i tryb przyznawania i rozliczania tychże przepisom dotyczącym czy to programów operacyjnych, czy też właściwym dla danych dotacji umowom międzynarodowym¹⁶. Poprzez finansowanie nauki ustawodawca rozumie „finansowanie działań na rzecz realizacji polityki naukowej, naukowo-technicznej i innowacyjnej państwa, w szczególności badań naukowych, prac rozwojowych oraz realizacji innych zadań szczególnie ważnych dla postępu cywilizacyjnego, rozwoju gospodarczego i kulturalnego państwa” [Ustawa, DzU 2010.96.615, art. 3]. Potrzebną nauce wysokość środków budżetowych planuje minister właściwy do spraw nauki w projekcie budżetu państwa [Ustawa, DzU 2010.96.615, art. 6. ust. 1]. Istotne jest, że w nowej ustawie o zasadach finansowania nauki biblioteka została – odmiennie do wcześniejszej regulacji ustawowej [Ustawa, DzU 2008.169.1049] – potraktowana jako odrębna jednostka w strukturze instytucji uczelnianej. Stan ten stwarza wiele nowych możliwości pozyskiwania środków na funkcjonowanie bibliotek i jednocześnie powoduje większą przejrzystość w rozliczaniu ich finansowania. Wypracowanie właściwych mechanizmów funkcjonowania bibliotek w nowych realiach ustawowych wymaga jednak czasu i zrozumienia ze strony zainteresowanych. Przykładem mogą być tu zmiany w kwestii pozyskiwania funduszy na zakup baz danych. Dotychczas sprawnie funkcjonował mechanizm, w którym poszczególne wydziały uczelni przekazywały część swoich środków z puli tzw. środków badawczych do dyspozycji biblioteki celem zakupu i opłat za aktualizację i dostęp do baz danych. Zakup materiałów bibliotecznych w tradycyjnej formie drukowanych wydawnictw – znacznie mniej kosztowny – następował z puli środków statutowych

¹⁶ „Współfinansowanie zadań realizowanych i finansowanych ze środków funduszy strukturalnych Unii Europejskiej albo z niepodlegających zwrotowi środków pomocy udzielonej przez państwa członkowskie Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) odbywa się na podstawie kryteriów i trybu przyznawania oraz rozliczania środków finansowych określonych w przepisach dotyczących programów operacyjnych albo w przypadku zadań finansowanych z niepodlegających zwrotowi środków pomocy udzielonej przez państwa członkowskie Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA), zgodnie z umowami międzynarodowymi” – Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki [DzU 2010.96.615, art. 24].

uczelni przeznaczonych na dydaktykę. Niemożliwe jest – w świetle nowej ustawy – występowanie biblioteki uczelnianej w dwojakim charakterze: jako biblioteki głównej oraz jako biblioteki wydziałowej. Biblioteka może jednak teraz już samodzielnie występować o potrzebne środki do ministerstwa. Ustawa dokonuje podziału bibliotek na biblioteki pozostające w składzie „jednostek naukowych prowadzących w sposób ciągły badania naukowe lub prace rozwojowe:

a) podstawowe jednostki organizacyjne uczelni w rozumieniu statutów tych uczelni,

b) jednostki naukowe Polskiej Akademii Nauk w rozumieniu ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk [DzU nr 96, poz. 619],

c) instytuty badawcze” [Ustawa, DzU 2010.96.615, art. 2. pkt 9 lit. a-c] i jako takich współfinansowanych z instytucjami macierzystymi [Ustawa, DzU 2010.96.615, art. 9.1 i 2] oraz na inne biblioteki, niepodlegające charakterystyce przywołanej powyżej. Obie te kategorie podlegają finansowaniu z puli środków przyznanych przez ministra ds. nauki – mocą art. 9 omawianej ustawy. Biblioteki mocą nowej ustawy są finansowane z puli środków przeznaczonych na finansowanie działalności statutowej – zarówno w formie dotacji podmiotowej¹⁷, jak i celowej¹⁸. Nadmienić należy, że dotacje te przyznawane są w drodze decyzji ministerialnej, na podstawie wniosków złożonych przez uprawnione podmioty. Dodatkowo wymagana jest opinia odpowiednich zespołów¹⁹. Jednocześnie

¹⁷ „Finansowanie działalności statutowej obejmuje [...] utrzymanie infrastruktury badawczej, w tym bibliotek i archiwów” – Tamże, art. 18.1. lit. b.

¹⁸ „Działalność jednostek naukowych, uczelni lub innych uprawnionych podmiotów związaną z utrzymaniem i poszerzeniem naukowych baz danych, w tym funkcjonowaniem i utrzymanie Wirtualnej Biblioteki Nauki – systemu udostępniania w formie elektronicznej baz danych oraz publikacji naukowych” – Tamże, art.18 ust. 1 lit. g pkt 4.

¹⁹ „Art. 52. 1. Minister, stosownie do potrzeb, powołuje na czas określony:

1) zespoły specjalistyczne lub interdyscyplinarne, w których skład wchodzi wchodzi w skład eksperci, w celu oceny wniosków o przyznanie środków finansowych na naukę;

2) zespoły doradcze;

3) zespoły zadaniowe uczestniczące w procesie oceny wniosków współfinansowanych z funduszy strukturalnych i niepodlegających zwrotowi środków z pomocy udzielonej przez państwa członkowskie Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA).

2. Minister powołuje zespół odwoławczy do spraw opiniowania wniosków o ponowne rozpatrzenie spraw dotyczących przyznania lub odmowy przyznania środków finansowych na naukę.

3. Minister może powołać zespół do spraw badań dotyczących obronności i bezpieczeństwa państwa, w którego skład wchodzi również osoby wskazane przez Ministra Obrony Narodowej oraz Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, uprawnione do dostępu do informacji niejawnych” – Tamże, art. 52 ust. 1-3.

mocą zapisu art. 10 pkt 6 umożliwiono bibliotekom naukowym występowanie z wnioskami o przyznanie środków zarówno do Centrum Badań i Rozwoju, jak i Narodowego Centrum Nauki. Wnioski te, zgodnie z art. 5 pkt. 1-3, mogą dotyczyć finansowania w zakresie: strategicznych programów badań naukowych i prac rozwojowych finansowanych przez te instytucje, badań naukowych i prac rozwojowych na rzecz obronności i bezpieczeństwa państwa, a także – co istotne – na badania podstawowe i (szerokie ujęcie) „inne zadania finansowane” przez Narodowe Centrum Nauki. Kolejnym źródłem funduszy dla instytucji bibliotecznych powiązanych ze szkolnictwem wyższym jest finansowanie w ramach upowszechniania nauki. Możliwość taka zapisana jest w art. 25, przy czym należy zauważyć, że niektóre z zapisów tego artykułu, np. „Finansowanie działalności upowszechniającej naukę obejmuje: [m.in.] upowszechnianie, przetwarzanie, udostępnianie i popularyzowanie osiągnięć naukowych i naukowo-technicznych, podejmowanie innych działań szczególnie ważnych dla rozwoju nauki” [Ustawa, DzU 2010.96.615, art. 25.1.2 i.5] stanowią zapisy o charakterze nieostrym, mogą zatem nastroczać poważnych trudności interpretacyjnych, zarówno na korzyść, jak i niekorzyść podmiotów uprawnionych. Bardzo istotne będzie wywiązanie się ministra z przypisanej mu mocą ustawy konieczności stworzenia właściwych rozporządzeń, pozwalających na wprowadzenie przepisów nowej ustawy na drogę właściwej realizacji. Kontrolę pod względem legalności, celowości, gospodarności i rzetelności nad wydatkowaniem środków przeznaczanych na naukę sprawuje minister właściwy ds. nauki [Ustawa, DzU 2010.96.615, art. 31 ust. 3].

Wnioski

„W społeczeństwie niemalże wszystkie relacje zachodzące w sferze wertykalnej, jak i horyzontalnej, regulowane są poprzez prawo. To ono daje podstawy funkcjonowania oraz instrumenty legislacyjne umożliwiające ochronę materiałów bibliotecznych, rozwój, jak i finansowanie działalności biblioteczno-informacyjnej” [Kowalska 2009b, s. 108]. Rolą władzy wykonawczej – w odniesieniu do bibliotek naukowych – rolą ministra właściwego do spraw nauki jest takie wykorzystanie kompetencji nadanych przez ustawę co do tworzenia rozporządzeń wykonawczych, by podstawy funkcjonowania działalności biblioteczno-informacyjnej były bazą do budowania gospodarki i społeczeństwa, w którym wiedza i nauka są jednymi z najwyższych wartości. Taki obrót sprawy spowoduje, że finanse wydatkowane z budżetu państwa, a pośrednio z kieszeni podatników, będą mogły być uznane za wydatkowane zgodnie z właściwą im legalnością, celowością, gospo-

darnością i rzetelnością. Konkludując – pakiet ustaw mających na celu zreformowanie polskiej nauki, celem uczynienia jej bliższą praktycznemu wykorzystaniu jej osiągnięć – ma szanse powodzenia przy wydaniu właściwych aktów wykonawczych oraz przy aktywnym udziale czynnika ludzkiego.

Z dniem 1 października 2010 r. weszły w życie akty wykonawcze do opisanej w tekście ustawy o zasadach finansowania nauki, do których należą:

1. Rozporządzenie w sprawie wysokości wynagrodzenia członków Komitetu Ewaluacji Jednostek Naukowych, Komitetu Polityki Naukowej, zespołów ewaluacji i zespołów powoływanych przez ministra właściwego do spraw nauki oraz recenzentów i ekspertów [DzU 2010.181.1221].

2. Rozporządzenie w sprawie kryteriów i trybu przyznawania oraz rozliczania środków finansowych na działalność upowszechniającą naukę [DzU 2010.179.1206].

3. Rozporządzenie w sprawie sposobu przeprowadzania merytorycznej i finansowej kontroli realizacji badań naukowych, prac rozwojowych i innych zadań finansowanych ze środków finansowych na naukę oraz wydatkowania tych środków [DzU 2010.79.1205].

4. Rozporządzenie w sprawie sposobu i trybu wyłaniania kandydatów do Komitetu Ewaluacji Jednostek Naukowych [DzU 2010.178.1197].

5. Rozporządzenie w sprawie sposobu i trybu wyłaniania kandydatów na członków Komitetu Polityki Naukowej oraz sposobu powoływania tych członków [DzU 2010.178.1198].

6. Rozporządzenie w sprawie kryteriów i trybu przyznawania nagród za wybitne osiągnięcia naukowe lub naukowo-techniczne oraz stypendiów naukowych dla wybitnych młodych naukowców [DzU 2010.179.1204].

Ze względu na krótki odstęp czasu od wejścia w życie²⁰ wspomnianych rozporządzeń niemożliwa jest na ten moment rzetelna ocena ich przydatności do poprawy finansowania nauki. Dążenie do realizacji koncepcji reformy polskiej nauki przejawia się jednak już w konkretnych działaniach, podejmowanych przez Ministerstwo, m.in. w Narodowym Programie Foresight – wdrożenie wyników [Załącznik, M.P. 2010.71.911].

Należy jednocześnie zauważyć, że w latach następnych zarówno decydujący o finansowaniu i kształcie nauki w ogóle, jak i podmioty bezpośrednio sprawą zainteresowane, jak uczelnie, jednostki badawcze, a z punktu widzenia niniejszej pracy – biblioteki, będą miały pewne trudności w zmianie koncepcji funkcyjno-

²⁰ Tekst poddany poprawkom z końcem października 2010 roku.

wania. Koncepcja ta bowiem zakłada aktywne uczestnictwo w opartej na wiedzy gospodarce, nie tylko utrzymywanie *status quo*. Wydaje się, że na wygranej pozycji są te instytucje, które od kilku lat już pozyskują pieniądze z funduszy Unii Europejskiej, zdobywając zarówno środki potrzebne na prawidłowy rozwój, jak i doświadczenie w aplikowaniu o potrzebne finanse ze źródeł, w którym należy – podobnie jak w ubieganiu o dotacje celowe – niezwykle trafnie i precyzyjnie uzasadnić swoje oczekiwania.

Literatura

- Barta J. i in., *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2005.
- Biblioteka i informacja w systemie edukacji*, red. M. Drzewiecki, SBP, Warszawa 1993.
- Bieranowski A. i in., *Prawo cywilne. Zarys wykładu*, Wolters Kluwer Sp. z o.o. Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2009.
- Cisek R. i in., *Dobra i usługi informacyjne w obrocie gospodarczym*, LexisNexis, Warszawa 2005.
- Dąbrowska A. i in., *E-usługi a społeczeństwo informacyjne*, Difin, Warszawa 2009.
- Dolińska M., *Innowacje w gospodarce opartej na wiedzy*, PWE, Warszawa 2010.
- Golat R., *Prawo autorskie. Komentarz dla praktyków*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr Sp. z o.o., Gdańsk 2008.
- Howorka B., *Bibliotekarz i prawo. Podstawowe informacje o prawie dla pracowników bibliotek*, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2010.
- Howorka B., *Ochrona zbiorów bibliotecznych w świetle przepisów*, „Bibliotekarz” 1999 nr 3, s. 7, <http://kpbc.umk.pl/dlibra/doccontent?id=28399&dirids=1> [dostęp: 28.10.2010].
- Howorka B., *Prawo autorskie w działalności bibliotekarskiej*, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1997.
- Kietlińska K., *Rola trzeciego sektora w społeczeństwie obywatelskim*, Difin, Warszawa 2010.
- Kowalska S., *Akty normatywne dotyczące bibliotek w prawie polskim, unijnym i międzynarodowym*, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny, Poznań-Kalisz 2009a.
- Kowalska S., *Prawo w działalności współczesnych bibliotek polskich*, UAM w Poznaniu, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny, Poznań-Kalisz 2009b.
- Łoś L., *Biblioteki naukowe*, Ossolineum, Wrocław 1980.
- Machała W., *Dozwolony użytek prywatny w polskim prawie autorskim*, Liber, Warszawa 2003.
- Marszałek A., *Rola uczelni w regionie*, Difin, Warszawa, 2010.
- Michniewicz G., *Ochrona własności intelektualnej*, CH Beck, Warszawa 2010.
- Mroziewski M., *Kapitał intelektualny współczesnego przedsiębiorstwa. Koncepcje, metody wartościowania i warunki jego rozwoju*, Difin, Warszawa 2008.
- Prawo własności intelektualnej*, red. Sieńczyło-Chlabcz, LexisNexis, Warszawa 2009.
- Proces boloński w kształtowaniu systemu zapewniania jakości kształcenia*, red. K. Mazurek-Łopacińska, Wydawnictwo UE, Wrocław 2009.

- Przepisy prawne dla bibliotek naukowych i fachowych*. Według stanu w dniu 1 I 1989 zebrał i opracował T. Zarzębski, Warszawa 1989.
- Społeczeństwo informacyjne. Stan i kierunki rozwoju w świetle uwarunkowań regionalnych*, red. C.F. Hales, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.
- Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do roku 2020 – drugi wariant przygotowany przez Ernst&Young Business Advisory oraz Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, s. 124, http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/Finansowanie/fundusze_europejskie/PO_KL/Projekty_systemowe/20100727_Strategia_rozwoju_SW_w_Polsce_do_2020_roku_war_2.pdf [dostęp 13.09.2010].
- System prawa prywatnego. Prawo autorskie (t. XIII)*, red. J. Barta, C.H.Beck, Warszawa 2007.
- Zarzębski T., *Polskie prawo biblioteczne. Aneks I 1990-2000. Wg stanu prawnego na dzień 1 czerwca 2000 r.*, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2000.
- Zarzębski T., *Polskie prawo biblioteczne 1973-1990.*, wyd. 2 rozszerz., Biblioteka Narodowa, Warszawa 1991.
- Żmigrodzka B., *Dolnośląskie Centrum Informacji Naukowej i Ekonomicznej*, EBIB, 2009 nr 3 (103), Architektura i wystrój wnętrz w bibliotekach. Projekty bibliotek <http://www.ebib.info-/2009/103/a.php?zmigrodzka> [dostęp: 06.09.2010].
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. [DzU 1997.78.483].
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach [DzU 1997.85.539].
- Ustawa z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych [DzU 1996.152.722].
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym [DzU 2005.164.1365].
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych [DzU 1994.24.83].
- Ustawa z dnia 8 października 2004 r. o zasadach finansowania nauki [DzU 2004.238.2390].
- Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki [DzU 2010.96.615].
- Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju [DzU 2010.96.616].
- Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Nauki [DzU 2010.96.617].
- Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych [DzU 2010.96.618].
- Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk [DzU 2010.96.619].
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2010 r. Przepisy wprowadzające ustawy reformujące system nauki [DzU 2010.96.620].
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 19 marca 1998 r. w sprawie zasad i trybu zaliczania bibliotek do bibliotek naukowych oraz ustalania ich wykazu [DzU 1998.44.269].
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 21 sierpnia 2006 r. w sprawie kandydatów na dyplomowanego bibliotekarza oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej [DzU 2006.155.1112].
- Rozporządzenie w sprawie wysokości wynagrodzenia członków Komitetu Ewaluacji Jednostek Naukowych, Komitetu Polityki Naukowej, zespołów ewaluacji i zespołów powoływanych przez ministra właściwego do spraw nauki oraz recenzentów i ekspertów [DzU 2010.181.1221].
- Rozporządzenie w sprawie kryteriów i trybu przyznawania oraz rozliczania środków finansowych na działalność upowszechniającą naukę [DzU 2010.179.1206].
- Rozporządzenie w sprawie sposobu przeprowadzania merytorycznej i finansowej kontroli realizacji badań naukowych, prac rozwojowych i innych zadań finansowanych ze środków finansowych na naukę oraz wydatkowania tych środków [DzU 2010.179.1205].

Rozporządzenie w sprawie sposobu i trybu wyłaniania kandydatów do Komitetu Ewaluacji Jednostek Naukowych [DzU 2010.178.1197].

Rozporządzenie w sprawie sposobu i trybu wyłaniania kandydatów na członków Komitetu Polityki Naukowej oraz sposobu powoływania tych członków [DzU 2010.178.1198].

Rozporządzenie w sprawie kryteriów i trybu przyznawania nagród za wybitne osiągnięcia naukowe lub naukowo-techniczne oraz stypendiów naukowych dla wybitnych młodych naukowców [DzU 2010.179.1204].

Uchwała nr 35 Rady Ministrów z dnia 12 lutego 1971 r. w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej [M.P. 1971.14.104].

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zasadach finansowania nauki [druk sejmowy nr 1637].

Uzasadnienie komisijnego projektu ustawy o Narodowym Centrum Nauki [druk sejmowy nr 1588].

Uzasadnienie Projektu z 30 lipca 2010 r. Ustawy o zmianie ustawy – *Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw*, http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/ministerstwo/Aktualnosci/UZASADNIENIE_do_projektu_ustawy_z__20100730.pdf [dostęp 11.09.2010].

Załącznik do komunikatu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2010 r. (poz. 911) [M.P. 2010.71.911].

www.ehea.info

www.ue.wroc.pl

www.ebib.info

<http://www.iep.utm.edu>

<http://plato.stanford.edu>

NEW RULES OF FINANCING SCIENCE IN POLAND AND THEIR INFLUENCE ON LIBRARIES

Summary

The article explains new rules for financing science and their implications on higher education libraries in the broader aspect of reform of Polish science in the second decade of the twenty-first century. The text presents the characteristics of library institutions and the legal basis for its functioning. The legal framework for the library privilege (fair use) is also described.